

DOMSTOLENS DOM (första avdelningen)
den 23 mars 2006 *

I mål C-465/04,

angående en begäran om förhandsavgörande enligt artikel 234 EG, som framstälts av Corte suprema di cassazione (Italien), genom beslut av den 11 juni 2004 som inkom till domstolen den 3 november 2004, i målet

Honyvem Informazioni Commerciali Srl

mot

Mariella De Zotti,

meddelar

DOMSTOLEN (första avdelningen)

sammansatt av avdelningsordföranden P. Jann samt domarna K. Schiemann, K. Lenaerts, E. Juhász och E. Levits (referent),

* Rättegångsspråk: italienska.

generaladvokat: M. Poiares Maduro,
justitiesekreterare: R. Grass,

efter det skriftliga förfarandet,

med beaktande av de yttranden som avgetts av:

- Honyvem Informazioni Commerciali Srl, genom G. Prosperetti och C. del Pennino, avvocati,
- Mariella De Zotti, genom F. Toffoletto, avvocato,
- Europeiska gemenskapernas kommission, genom E. Traversa, i egenskap av ombud, biträdd av G. Belotti, avvocato,

och efter att den 25 oktober 2005 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

- 1 Begäran om förhandsavgörande avser tolkningen av artiklarna 17 och 19 i rådets direktiv 86/653/EEG av den 18 december 1986 om samordning av medlemsstaternas lagar rörande självständiga handelsagenter (EGT L 382, s. 17, svensk specialutgåva, område 6, volym 2, s. 150) (nedan kallat direktivet).

- 2 Begäran har framställts i ett mål mellan Honyvem informazioni commerciali Srl (nedan kallat Honyvem) och Mariella De Zotti. Målet gäller frågan med vilket belopp gottgörelse skall utgå till Mariella De Zotti sedan bolaget sagt upp avtalet.

Tillämpliga bestämmelser

De gemenskapsrättsliga bestämmelserna

- 3 I artikel 17 i direktivet föreskrivs följande:

”1. Medlemsstaterna skall vidta de åtgärder som behövs för att se till att handelsagenten efter det att agenturavtalet upphört att gälla får ersättning i överensstämmelse med punkt 2 eller får skadestånd i överensstämmelse med punkt 3.

2. a) Handelsagenten skall ha rätt till gottgörelse, om och i den mån som

— han har skaffat huvudmannen nya kunder eller i betydande omfattning har ökat affärsvolymen med befintliga kunder och affärerna med dessa kunder fortsätter att ge huvudmannen ansevärda fördelar, och

- betalningen av denna gottgörelse är rimlig med hänsyn till samtliga omständigheter och då särskilt handelsagentens förlust av provision på affärer med dessa kunder. Medlemsstaterna kan föreskriva, att dessa omständigheter även skall innefatta tillämpningen av en konkurrensklausul i den bemärkelse som avses i artikel 20.

- b) Gottgörelsens storlek får inte överskrida ett belopp motsvarande en årlig ersättning beräknad med utgångspunkt från handelsagentens genomsnittliga årsersättning under de senaste fem åren. Om avtalet ingåtts inom de senaste fem åren, beräknas gottgörelsen med utgångspunkt från genomsnittsansättningen under perioden i fråga.

- c) Beviljandet av sådan gottgörelse skall inte hindra handelsagenten från att kräva skadestånd.

...

6. Inom åtta år efter det att detta direktiv har anmälts skall kommissionen förelägga rådet en redogörelse för tillämpningen av denna artikel och, om så krävs, förelägga rådet ändringsförslag.”

4 Artikel 19 i direktivet har följande lydelse:

”Parterna får inte avtala om avvikelser från bestämmelserna i artikel 17 och 18 till men för handelsagenten före agenturavtalstidens utgång.”

Den nationella lagstiftningen

- 5 Artklarna 17 och 19 i direktivet införlivades med nationell rätt genom artikel 1751 i den italienska civillagen (nedan kallad civillagen). Den 10 september 1991 antogs lagstiftningsdekret nr 303 (ordinarie tillägg till GURI nr 221 av den 20 september 1991). Till följd av detta dekret ändrades ordalydelsen i ovanstående nationella bestämmelse, vilken numera överensstämmer med ordalydelsen i direktivets artiklar. I likhet med artikel 17 speglar den en förtjänstbaserad metod för beräkning av den gottgörelse handelsagenten har rätt till när avtalet upphört.

- 6 Den 27 november 1992 ingicks ett kollektivavtal (nedan kallat 1992 års avtal) mellan Confcommercio (organisation som företräder företag inom handels-, turist- och tjänstesektorerna) och FNAARC (organisation som företräder handelsagenter och handelsrepresentanter), med följande lydelse:

”Punkt 1

Med hänvisning till vad som föreskrivs i artikel 1751 i civillagen, i dess lydelse enligt artikel 4 i lagstiftningsdekret nr 303 av den 10 september 1991, och i synnerhet skälighetsprincipen, skall i samtliga fall då agenturavtalet upphör en gottgörelse betalas ut till agenten eller representanten, vilken skall motsvara 1 procent av de sammanlagda provisioner som förfallit till betalning och utbetalats under avtalets giltighetstid.

Ovannämnda belopp skall kompletteras enligt följande:

A. Agenter och representanter som är skyldiga att enbart utföra uppdrag åt ett enda företag:

— 3 procent av provisionerna upp till ett belopp av 24 miljoner ITL årligen,

— 1 procent av provisionsandelen mellan 24 000 001 ITL och 36 miljoner ITL årligen.

B. Agenter och representanter som inte är skyldiga att enbart utföra uppdrag åt ett enda företag:

— 3 procent av provisionerna upp till ett belopp av 12 000 000 ITL årligen,

— 1 procent av provisionsandelen mellan 12 000 001 ITL och 18 000 000 ITL årligen.

...

Parterna har ömsesidigt tillkännagett att de genom det ovannämnda anser att det skälighetskriterium som föreskrivs i ovannämnda artikel 1751 i civillagen har iakttagits.

Punkt II

I enlighet med artikel 1751 civillagen skall, utöver det belopp som föreskrivs i punkt I, ytterligare ett belopp utbetalas. Beloppet beräknas enligt följande:

- 3 procent av de provisioner som intjänats under de tre första åren av agenturförhållandet.

- 3,50 procent av de provisioner som intjänats under det fjärde till det sjätte året.

- 4 procent av de provisioner som intjänats under de efterföljande åren.

...

Förklaring

Parterna bekräftar att bestämmelserna i detta kollektivavtal om gottgörelse när agenturförhållandet upphört, med tillämpning av artikel 1751 i civillagen, totalt sett innebär förmånligare villkor jämfört med lagens bestämmelser. Bestämmelserna står i korrelation till varandra och kan inte åtskiljas, och kan inte tillämpas samtidigt med någon annan ersättning.

...”

- 7 Till skillnad från de kriterier som föreskrivs i artikel 17 i direktivet och i artikel 1751 i civillagen i dess lydelse enligt lagstiftningsdekret nr 303 av den 10 juni 1991 (nedan kallad artikel 1751 i civillagen), skall den gottgörelse handelsagenten har rätt till när avtalet upphör enligt 1992 års avtal således beräknas på grundval av en fast procentsats av de provisioner som agenten intjänat och på agenturavtalets varaktighet.

Twisten vid den nationella domstolen och tolkningsfrågorna

- 8 Honyvem sade upp sitt avtal med Mariella De Zotti med verkan från och med den 30 juni 1998. Enligt punkt 10 i avtalet regleras detta av ”bestämmelserna i civillagen, särskilda lagar rörande uppdrag som handelsagent och de på handelsområdet gällande kollektivavtalen ...”
- 9 Honyvem ansåg att gottgörelsen med anledning av avtalets upphörande skulle beräknas enligt 1992 års avtal och föreslog därför Mariella De Zotti ett belopp om 78 880 276 ITL i sådan ersättning.
- 10 Mariella De Zotti fann beloppet otillräckligt och väckte talan vid Tribunale di Milano med yrkande om att Honyvem skulle förpliktas att betala ett belopp om 181 889 420 ITL till henne med tillämpning av artikel 1751 i civillagen.
- 11 Tribunale di Milano ogillade talan och godtog Honyvems ståndpunkt. Mariella De Zotti överklagade då målet till Corte d'appello di Milano som biföll överklagandet och tillerkände henne ytterligare ersättning om 57 000 000 ITL med tillämpning av artikel 1751 i civillagen.

- 12 Honyvem överklagade Corte d'appello di Milanos dom till Corte suprema di cassazione. Bolaget gjorde särskilt gällande att hänvisningen till principen om den fria partsviljan och följaktligen till kollektivavtalen uttryckligen godkänns i artikel 1751 i civillagen om det i dessa avtal föreskrivs mer förmånliga villkor för handelsagenten än vad som följer vid tillämpning av det system som föreskrivs i lagens bestämmelser. Bedömningen av huruvida avtalsbestämmelserna ger en mer förmånlig gottgörelse skall ske i förväg. Eftersom kollektivavtalsbestämmelserna tillerkänner handelsagenten gottgörelse i samtliga fall menade Honyvem att dessa bestämmelser är mer förmånliga för Mariella De Zotti än dem i artikel 1751 i civillagen.
- 13 Mariella De Zotti inkom då med ett anslutningsöverklagande med motiveringen att den gottgörelse hon tillerkänns med anledning av avtalets upphörande, enligt kriterierna i artikel 1751 i civillagen, borde motsvara en gottgörelse som i beloppshänseende ligger nära vad som yrkats i första instans.
- 14 Av begäran om förhandsavgörande framgår att det i italiensk rättspraxis och doktrin råder oenighet beträffande frågan huruvida 1992 års avtal är lagenligt.
- 15 Mot denna bakgrund har Corte suprema di cassazione beslutat att vilandeförklara målet och hänskjuta följande tolkningsfrågor till domstolen:

"1) Kan artikel 19 i direktivet, mot bakgrund av innehållet i och syftet med artikel 17 i samma direktiv och, eventuellt, de kriterier som artikeln innehåller för att

fastställa storleken på den ersättning som föreskrivs däri, tolkas på så sätt att den nationella lagstiftning varigenom direktivet har införlivats får tillåta att det i ett kollektivavtal (som är bindande för parterna i vissa avtalsförhållanden) inte föreskrivs en ersättning som agenten har rätt till om de villkor som föreskrivs i artikel 17.2 är uppfyllda och som kan beräknas enligt de kriterier som framgår av denna artikel, utan en ersättning som agenten har rätt till oberoende av om de förutsättningar som föreskrivs i de två strecksatserna i artikel 17.2 a är uppfyllda (och som, vad gäller en del av ersättningen, utgår i samtliga fall då agenturförhållandet har upphört) och vars storlek inte skall fastställas enligt de kriterier som framgår av direktivet (och i förekommande fall till det högsta belopp som anges däri), utan enligt de kriterier som fastställts i kollektivavtalet, det vill säga en ersättning som fastställs (utan någon särskild hänvisning till att agenten har ökat affärsvolymen) på grundval av bestämda procentandelar av de provisioner som agenten har erhållit under agenturförhållandet, vilket medför att, även för det fall samtliga, eller flera, av de förutsättningar som uppställs i direktivet för att rätt till ersättning skall anses föreligga är uppfyllda, den ersättning som skall utbetalas i många fall är lägre (eller till och med mycket lägre) än den högsta ersättning som föreskrivs i direktivet, och i vart fall lägre än den ersättning som skulle ha kunnat fastställas av domstol, om den inte var skyldig att följa de beräkningsparametrar som föreskrivs i kollektivavtalet i stället för de principer och de kriterier som föreskrivs i direktivet?

- 2) Skall ersättningen beräknas analytiskt, genom att göra en uppskattning av de ytterligare provisioner som agenten antagligen skulle ha kunnat erhålla under de kommande åren efter det att agenturförhållandet upphört, med hänsyn till de nya kunder som agenten har skaffat eller att agenten i betydande omfattning har ökat affärsvolymen med befintliga kunder, och endast i efterhand göra eventuella justeringar av beloppet med beaktande av det skälighetskriterium och den högsta gräns som föreskrivs i direktivet, eller är andra beräkningsmetoder tillåtna, i synnerhet mer koncisa metoder, där det i större utsträckning tas hänsyn till skälighetskriteriet, och den högsta gräns som anges i direktivet utgör utgångspunkten för beräkningarna?”

Prövning av tolkningsfrågorna

Den första frågan

- 16 Den nationella domstolen har ställt den första frågan för att få klarhet i om artikel 19 i direktivet skall tolkas så att den gottgörelse vid avtalets upphörande som föreskrivs i artikel 17.2 häri, med tillämpning av ett kollektivavtal, får ersättas av en gottgörelse som fastställs utifrån andra kriterier än dem som föreskrivs i den senare bestämmelsen.
- 17 Domstolen anmärker inledningsvis att tolkningen av artiklarna 17 och 19 i direktivet skall ske mot bakgrund av direktivets syfte och de regler som införs härigenom (se, för ett liknande resonemang, dom av den 2 oktober 1991, i mål C-7/90, Vandevenne m.fl., REG 1991, s. I-4371, punkt 6, och av den 12 december 1996, i mål C-104/95, Kontogeorgas, REG 1996, s. I-6643, punkt 25).
- 18 Det är ostridigt att direktivet syftar till att harmonisera medlemsstaternas rättsregler vad gäller rättsförhållandet mellan parterna i handelsagenturavtal (dom av den 30 april 1998 i mål C-215/97, Bellone, REG 1998, s. I-2191, punkt 10, och av den 13 juli 2000, i mål C-456/98, Centrosteeel, REG 2000, s. I-6007, punkt 13).
- 19 Som framgår av andra och tredje skälen i direktivet syftar det till att skydda handelsagenter gentemot deras huvudmän, att främja skyddet för affärsuppgörelser och att underlätta varuhandel mellan medlemsstaterna genom ett inbördes närmande mellan medlemsstaternas rättssystem vad gäller handelsrepresentation. Direktivet innehåller i detta syfte bland annat, i artiklarna 13–20, bestämmelser om ingående och uppsägning av agenturavtal (dom av den 6 mars 2003 i mål C-485/01, Caprini, REG 2003, s. I-2371, punkt 4).

- 20 Vad gäller avtalets upphörande införs i artikel 17.1 i direktivet ett system som ger medlemsstaterna möjlighet att välja mellan två lösningar. Medlemsstaterna skall vidta de åtgärder som behövs för att se till att handelsagenten efter det att agenturavtalet upphört att gälla får antingen gottgörelse i överensstämmelse med de kriterier som föreskrivs i artikel 17.2 eller skadestånd i överensstämmelse med de kriterier som uppställs i artikel 17.3.
- 21 Republiken Italien, vars nationella bestämmelser tidigare i stor utsträckning grundades på kollektivavtal, har valt lösningen i artikel 17.2.
- 22 Enligt domstolens rättspraxis är systemet i artiklarna 17 och 19 i direktivet, som syftar till att skydda handelsagenten efter det att agenturavtalet upphört, av tvingande karaktär (dom av den 9 november 2000 i mål C-381/98, Ingmar, REG 2000, s. I-9305, punkt 21).
- 23 Domstolen har slagit fast att en huvudman inte kan kringgå dessa bestämmelser med en enkel lagvalsklausul utan att behandla frågan om ett sådant val sker till men för handelsagentens nackdel (domen i det ovannämnda målet Ingmar, punkt 25).
- 24 Vad gäller artikel 19 i direktivet erinrar domstolen om att det framgår av fast rättspraxis att begrepp som används för att göra undantag från en allmän gemenskapsrättslig princip, som till exempel systemet med gottgörelse i artikel 17 i direktivet, skall tolkas restriktivt (se, för ett liknande resonemang, dom av den 18 januari 2001 i mål C-150/99, Stockholm Lindöpark, REG 2001, s. I-493, punkt 25).

- 25 Det skall vidare påpekas att parterna enligt artikel 19 i direktivet får avtala om avvikelse från bestämmelserna i artikel 17 i direktivet före agenturavtalstidens utgång under förutsättning att den tilltänkta avvikelsen inte är till men för handelsagenten. Domstolen konstaterar härvid att frågan, om avvikelsen är till men för handelsagenten eller inte, därför skall bedömas vid avtalstillfället. Parterna får inte avtala om en avvikelse om de inte vet om den kommer att vara till handelsagentens fördel eller nackdel då agenturavtalet upphör.
- 26 Ovanstående tolkning vinner stöd i syftet med och uppbyggnaden av det system som införs genom artiklarna 17 och 19 i direktivet, vilka preciseras närmare i punkterna 19 och 22 i förevarande dom.
- 27 Mot bakgrund av ovanstående överväganden finner domstolen att artikel 19 i direktivet skall förstås så att avvikelser från bestämmelserna i artikel 17 häri endast får ske om det i förväg är utslutet att avvikelsen inte är till men för handelsagenten när agenturavtalet upphör.
- 28 Så skulle vara fallet om det i fråga om 1992 års avtal kunde fastställas att tillämpning av detta avtal aldrig kan vara till men för handelsagenten då avtalet alltid garanterar honom gottgörelse med avseende på samtliga rättsförhållanden som kan tänkas uppstå mellan parterna i ett avtal om handelsagentur, och denna gottgörelse är högre eller i varje fall densamma som den som följer vid tillämpning av artikel 17 i direktivet.
- 29 Enbart det faktum att avtalet kan vara till handelsagentens fördel för det fall han vid tillämpning av kriterierna i artikel 17.2 i direktivet endast skulle ha rätt till en mycket liten gottgörelse eller ingen gottgörelse alls, är inte tillräckligt för att styrka att avtalet inte innebär en avvikelse från bestämmelserna i artiklarna 17 och 18 i direktivet som är till men för handelsagenten.

30 Det ankommer på den nationella domstolen att göra nödvändiga undersökningar i detta avseende.

31 Domstolen anmärker slutligen att det endast är för det fall som 1992 års avtal ger möjlighet att kumulera, även delvis, den gottgörelse som beräknas enligt avtalets bestämmelser med den gottgörelse som föreskrivs i direktivets bestämmelser som avtalet kan anses vara till handelsagentens fördel. En sådan möjlighet utesluts emellertid uttryckligen i avtalsparternas förklaring.

32 Med hänsyn till samtliga domstolens överväganden skall den första frågan besvaras enligt följande. Artikel 19 i direktivet skall tolkas så att den gottgörelse vid avtalets upphörande som följer vid tillämpning av artikel 17.2 i direktivet inte, med tillämpning av ett kollektivavtal, får ersättas av en gottgörelse som fastställs utifrån andra kriterier än dem som föreskrivs i den senare bestämmelsen, såvida det inte fastställs att tillämpning av ett sådant avtal, i samtliga fall, garanterar handelsagenten gottgörelse som är densamma som eller högre än den som följer vid tillämpning av denna bestämmelse.

Prövning av den andra frågan

33 Den nationella domstolen har ställt den andra frågan för att få klarhet i huruvida gottgörelsen vid avtalets upphörande skall beräknas analytiskt, vilket föreskrivs i

artikel 17.2 i direktivet, eller om även andra beräkningsmetoder är tillåtna genom vilka det i större utsträckning tas hänsyn till skälighet.

34 Även om det system som införs i artikel 17 i direktivet är bindande och utgör rambestämmelser (domen i det ovannämnda målet Ingmar, punkt 21), ges emellertid inga detaljerade anvisningar för hur gottgörelsen vid avtalets upphörande skall beräknas.

35 Domstolen har slagit fast att medlemsstaterna inom denna fasta ram skönsmässigt kan välja sätt för att beräkna gottgörelsen (domen i det ovannämnda målet Ingmar, punkt 21). I enlighet med sin skyldighet enligt artikel 17.6 i direktivet tillställde kommissionen den 23 juli 1996 rådet en rapport om tillämpningen av artikel 17 i rådets direktiv om samordning av medlemsstaternas lagar rörande självständiga handelsagenter (KOM/96/364 slutlig). I rapporten ges detaljerad information om hur gottgörelsen beräknas och syftar till att underlätta en enhetlig tolkning av just artikel 17.

36 Den andra frågan skall därför besvaras så, att inom de ramar som fastställs i artikel 17.2 i direktivet har medlemsstaterna ett utrymme för skönsmässig bedömning som de bland annat får utnyttja för att ta hänsyn till skälighetsprincipen.

Rättegångskostnader

³⁷ Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i målet vid den nationella domstolen utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den nationella domstolen att besluta om rättegångskostnaderna. De kostnader för att avge yttrande till domstolen som andra än nämnda parter har haft är inte ersättningsgilla.

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (första avdelningen) följande:

- 1) Artikel 19 i rådets direktiv 86/653/EEG av den 18 december 1986 om samordning av medlemsstaternas lagar rörande självständiga handelsagenter skall tolkas så att den gottgörelse vid avtalets upphörande som följer vid tillämpning av artikel 17.2 i direktivet inte, med tillämpning av ett kollektivavtal, får ersättas av en gottgörelse som fastställs utifrån andra kriterier än dem som föreskrivs i den senare bestämmelsen, såvida det inte fastställs att tillämpning av ett sådant avtal, i samtliga fall, garanterar handelsagenten gottgörelse som är densamma som eller högre än den som följer vid tillämpning av denna bestämmelse.
- 2) Inom de ramar som fastställs i artikel 17.2 i direktiv 86/653 har medlemsstaterna ett utrymme för skönsässig bedömning som de bland annat får utnyttja för att ta hänsyn till skälighetsprincipen.

Underskrifter